

Kiss Viktória

A MÉSZBETÉTES EDÉNYEK NÉPE KÉSŐI FÁZISÁNAK SÍRLELETE VESZPRÉMBŐL

A mészbetétes kerámia kultúrájának edényeire már igen korán felfigyelt a régészettudomány. Elsőként Wosinsky Mór foglalta össze az addig előkerült leleteket, már ekkor észrevéve a kultúra elterjedési területének egyes részein megtalálható tipológiai különbségeket (WOSINSKY 1904, 67–76). A későbbi kutatás is nagy fontosságot tulajdonított a területi különbségeknek (TOMPA 1936, 77–80; PATAY 1938, 82, 91–92; MOZSOLICS 1937, 234–241; *ibid.*, 1940, 133–137; CSALOG 1942, 128–131). E munka Bóna I. (BÓNA 1975, 194, 207–215, 222) és Bándi G. (BÁNDI 1972, 46–54) műveiben teljesedett ki: részleteiben tisztázták a kultúra területi csoportjainak edényművességére jellemző tipológiai eltéréseket, illetve a területi csoportok topográfiai elhelyezkedését.

A Dunántúl egész középső bronzkorát jellemző kultúra leletanyaga azonban nemcsak a területi elhelyezkedés, hanem kronológiai különbségek alapján is vizsgálható. Ennek alapjait Bóna I. (BÓNA 1975, 204–205) dolgozta ki: a királyszentistváni temető alapján 3 fázist választott el, melyek véleménye szerint kitöltötték a kultúra egész életét; fejlődésük a koszideri korszakot megelőzve, a tolnanémedi kincsek elrejtésével záródott. Bándi G. és Kovács T. (BÁNDI-KOVÁCS 1969–70, 97) is hasonlóan látta a kultúra önálló életének lezáródását; a Duna mentén délre vándorló északi csoportok további fejlődését pedig a Szeremle kultúrát kialakító népek között találták meg.

Elsőként Torma I. (TORMA 1976, 36–37) szállt szembe a kultúra önálló időszakának végét érintő korábbi nézetekkel az Esztergom-várhegyi sírlelet kapcsán, a koszideri korig tolva ki e népesség életét. Újabban Honti Sz. és Kovács T. egyidőben megjelent munkái (HONTI 1994a; *ibid.*, 1994b; KOVÁCS 1994a; *ibid.*, 1994b) alapján egyre inkább körvonalazódni látszik egy azonos formai és díszítési jegyeket hordozó kerámiával jellemezhető fázis, mely kapcsolatai és az eddig előkerült kevés fémlelet alapján a mészbetétes kerámia kultúrája késői korszakával azonosítható¹. A Veszprém város területén feltárt illetve szórványként előkerült mészbetétes kultúrák sírleletek egy részének edényein is ezeket a jellemzőket figyelhetjük meg. Ezek az alább tárgyalandó leletek tehát kiegészítik a mészbetétes edények népének késői fázisáról eddig rendelkezésre álló ismereteket.

A veszprémi múzeum 1938-ban vásárolta meg a Veszprémben, a Kulcsár-ház udvarán (ma Kossuth Lajos u. 18.) talált edényeket. A leletanyag egy összetartozó sír² mellékleteit tartalmazza, számszerint legalább 22 ép illetve kiegészíthető, vagy csak töredékben ránk maradt edényből áll. Ezek öt fő típusba sorolhatók.

Füles korsók

1. Magas, tölcséres nyakú, kissé behajló peremű, sötétbarna *korsó*. Pereme alól induló szalagfüle a kettős kónikus hasig fut. Vékony mészbetétes vonalakkal és pontokkal díszített, fülének szélén rovátkolás, közepén végigfutó, bekarcolt vonal látható. Alján benyomott pontokból álló pontkörminta díszlik. M=14,7 cm (1. kép 3).

2. Erősebben behúzódnó vállú, magas tölcséres nyakú, kissé behajló peremű *korsó nyaktöredéke*. Az előzővel megegyező díszítést a perem rovátkolása egészíti ki. Halvány narancsszínű, felülete töredezett, matt³ (1. kép 5).

3. Rövidebb tölcséres nyakú, behajló peremű, nyomott gömbtestű, világosbarna, füles kisméretű *korsó*. Füle a peremből indul, enyhe ansa lunatával csatlakozva a peremhez. Vékony vonalakkal, benyomott pontokból, háromszögekből, rovátkolásokból álló mészbetétes mintákkal gazdagon díszített. Fülén is rovátkolások, bekarcolt végigfutó vonal és pontok, alján pontokból álló keresztminta látható. Pereme erősen ferde. Legnagyobb magasság=12 cm (1. kép 4).

4. Rövidebb tölcséres nyakú, enyhén befelé ívelődő peremű, ívelten kettőskónikus testű, halvány narancsszínű füles *kiskorsó*. Füle a peremből indul. Vékony vonalas ill. benyomott pontokból álló mészbetétes minta díszíti; fülén rovátkolás és hosszanti vonalminta látható. M=8 cm (1. kép 1).

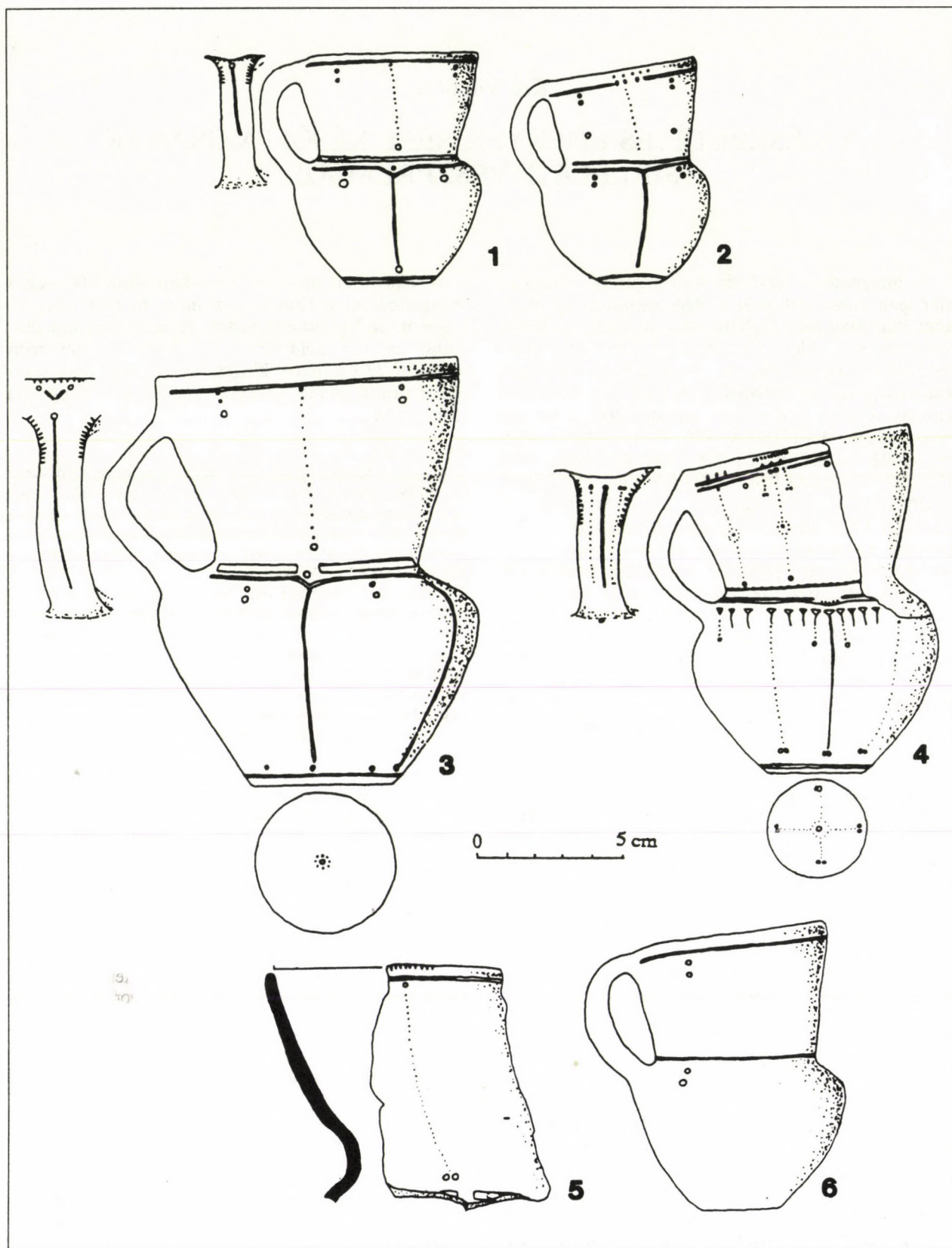
5. Rövidebb, alig tölcséresedő, egyenes nyakú, gömbös testű, füles *kiskorsó*. Halvány narancsszínű, díszítetlen füle a peremből indul. Mészbetétes dísz vékony vonalakkal és benyomott pontokból áll. M=7,8 cm (1. kép 2).

6. Alig tölcséresedő egyenes nyakú, ívelten kettőskónikus testű, füles *kiskorsó*. Díszítetlen füle a peremből indul. Mészbetétes díszítése egyszerű vékony vonalak alatt 2-2 benyomott pontból áll. M=10 cm (1. kép 6).

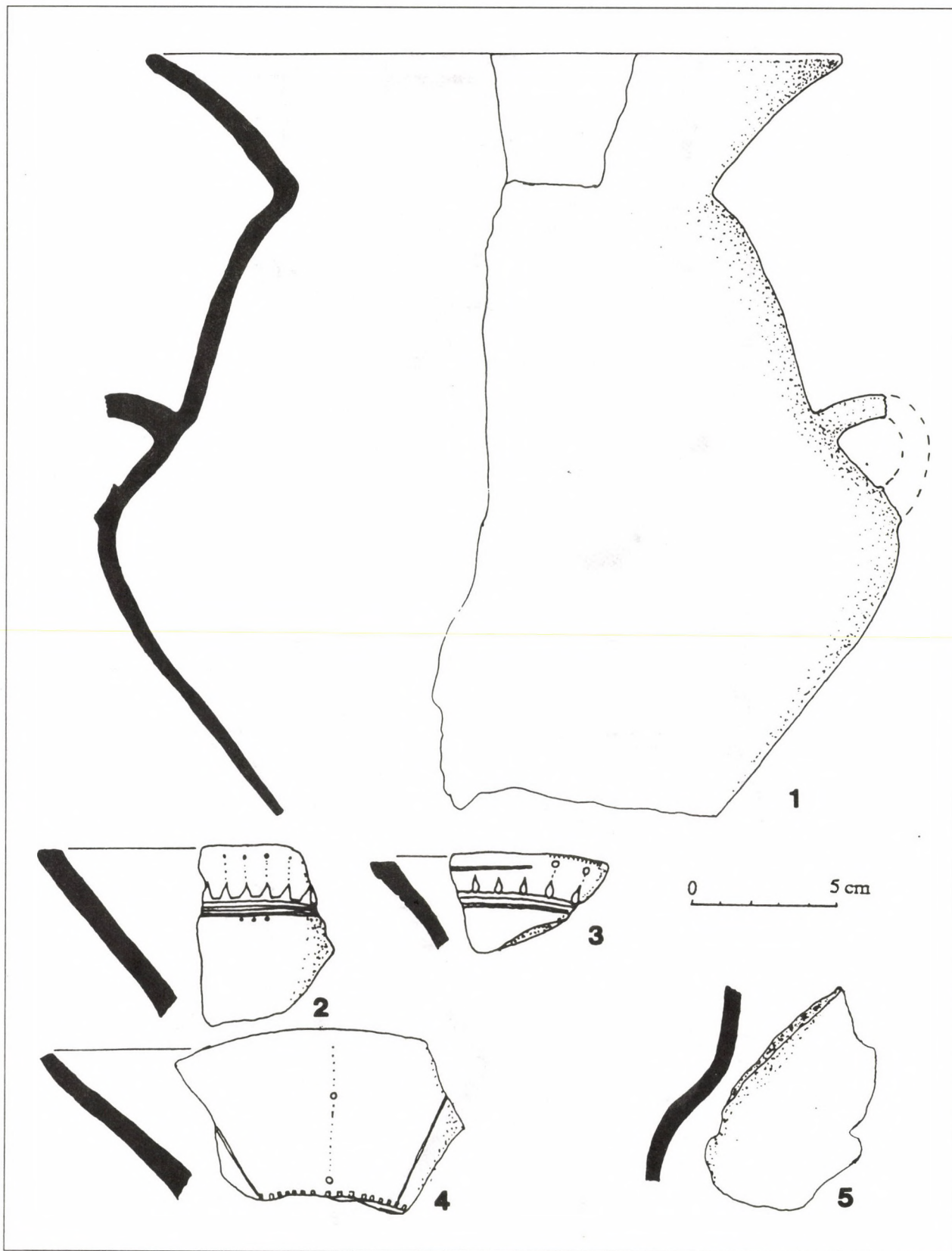
Ürnák, urnaalakú edények. A.

1. Erősen tölcséres nyakú, kifelé ívelődő peremű, kétfülű, nagyméretű, töredékes *urnaalakú edény*. Alsó része erősen kiöblösödik, elkülönülve az ívelt falú felső résztől. Szürkésbarna színű, füle letörött. Díszítetlen. Töredékes magasság=26,6 cm (2. kép 1).

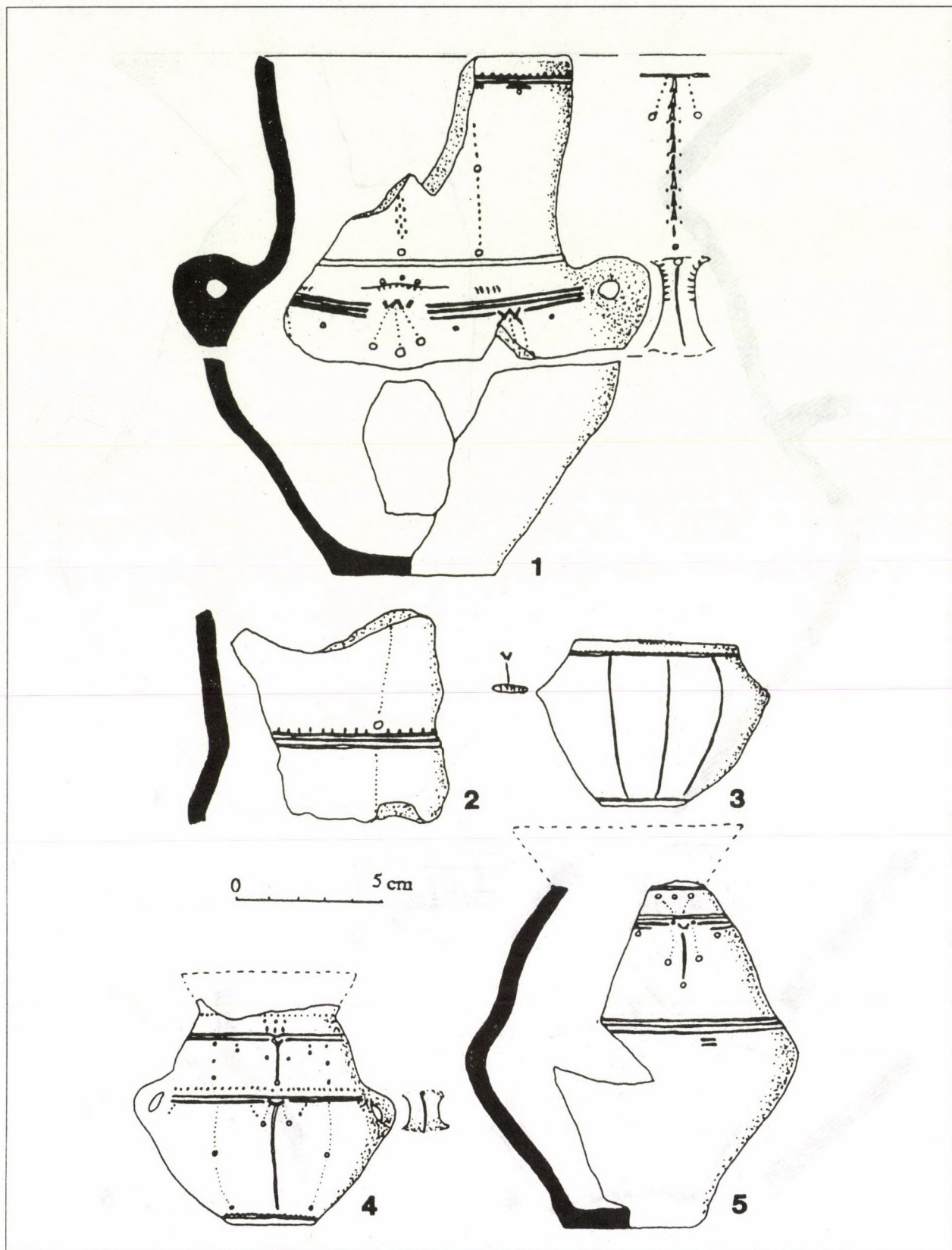
2. Erősen tölcséres nyakú, egyenes, ill. enyhén kifelé ívelődő peremű *urnaalakú edények peremtöredékei*. Peremük alatt több sorban vékony mészbetétes vonalak, ill. abból kiinduló

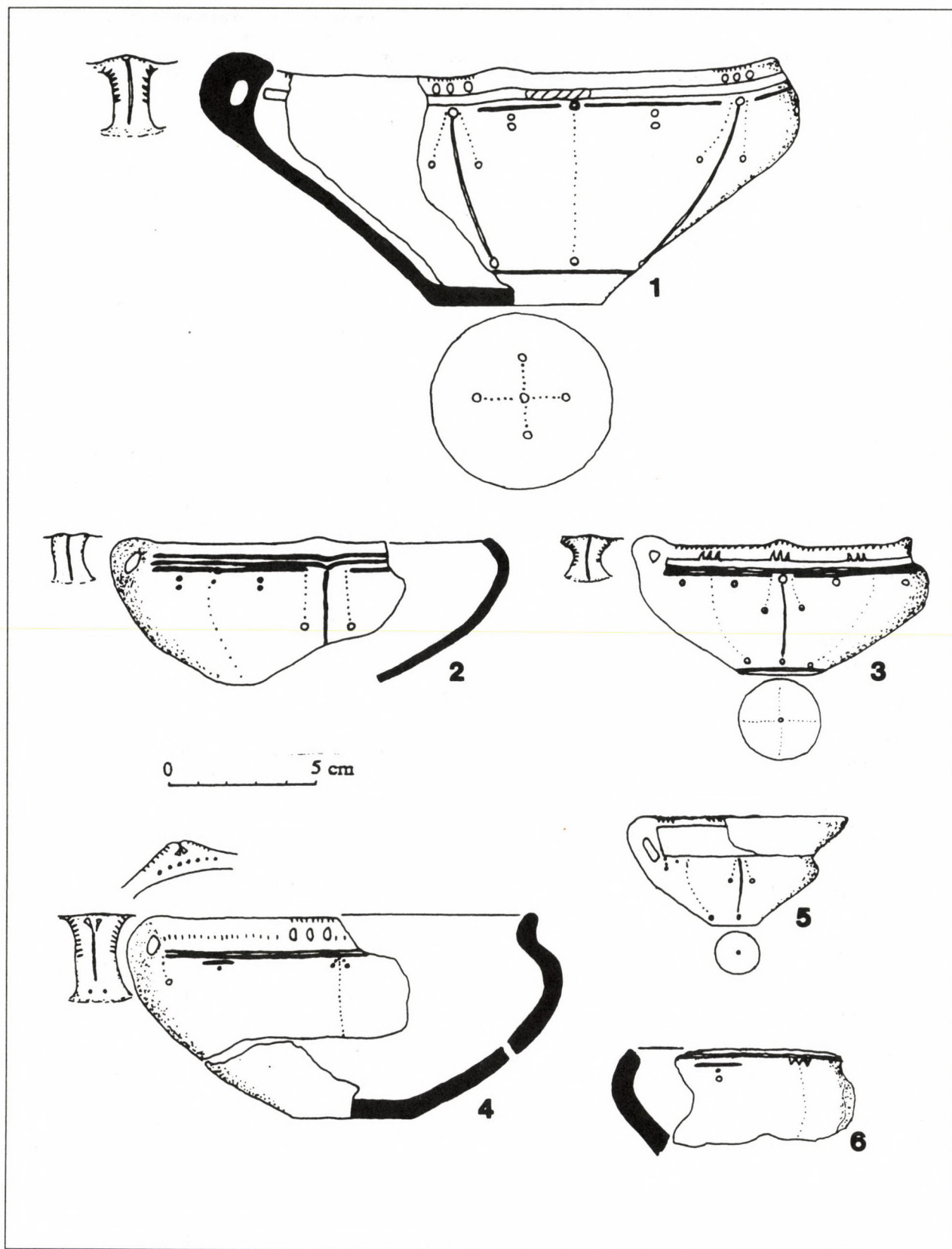
1. kép – Abb. 1 Veszprém-Kossuth Lajos u. 18.

2. kép – Abb. 2 Veszprém-Kossuth Lajos u. 18.

3. kép – Abb. 3 Veszprém-Kossuth Lajos u. 18.

4. kép – Abb. 4 Veszprém-Kossuth Lajos u. 18.

háromszögek és pontok láthatók. Színük sötétbarna (2. kép 2–3).

3. Erősen tölcséres nyakú, enyhén befelé ívelődő peremű, vörösesbarna *umaalakú edény peremtöredéke*. Mészbetétes mintáját vékony vonalak, benyomott pontok és beszürkálások alkotják (2. kép 4).

4. Hasonló, erősen kiöblösödő hasú, narancsszínű *umaalakú edény díszítetlen oldaltöredéke* (2. kép 5).

5. Tölcséres nyakú, kettőskónikus, kisméretű, töredékes *umaalakú edény*. Hasa enyhén megtörő ívben kiöblösödik, amit vékony, vízszintes, mészbetétes vonalak hangsúlyoznak; vállán is vékony vonalak és benyomott pontok díszlenek. Sötét-szürke, pereme hiányzik. M= 12 cm (3. kép 5).

6. Tölcséres nyakú, kettőskónikus *umaalakú edényke*, két füllel. Hasa kiöblösödő, tölcséres nyaka letörött; narancsszínű. Vékony mészbetétes vonalakkal és pontokkal gazdagon díszített, fülén is mészbetétes vonalminta. M= 7,6 cm (3. kép 4).

Urnák, umaalakú edények. B.

1. Cilindrikus, kissé kifelé ívelődő nyakú, egyenesen elvágott peremű, ívelt vállú, kónikus alsó részű töredékes *umaalakú edény*, két füllel. A fülek magasságában enyhe töréssel öblösödik ki a has, a törésen bütyökdíszel, melyet mészbetétes vonal- és pontminták hangsúlyoznak. A nyak, a has és a fül is díszített, narancsszínű. M= 18 cm (3. kép 1).

2. Cilindrikus nyakú *umaalakú edény válltöredékei*, mészbetétes vonal és pontmintával. Szürkésbarna, két darab (3. kép 2).

Fazekak, csuprok

1. Tojástartestű, kihajló peremű, kétfülű világosbarna *fazék*. Füllei kissé a perem fölé húzódnak, kimagasodik a peremen elhelyezett bütyök is. Díszítetlen. M= 18 cm (5. kép 1).

2. Kisméretű, kettőskónikus, egyenesen elvágott peremű *csupor*, oldalán egy-egy fogóbütyökkel, melyeken rovátkolt mészbetétes dísz látható. Testét függőleges és vízszintes mészbetétes vonalak díszítik, a perem is rovátkolt. M= 5,8 cm (3. kép 3).

Tálak

1. Behúzott peremű, ívelten kettőskónikus testű, vörösesbarna *tál*. Peremből egy felhúzott fül és 3 bütyök emelkedik ki gazdagon díszített vonalas és benyomott pontokból álló mészbetétes mintákkal. Peremén és fülén rovátkolás, alján benyomkodott pontokból álló kereszt figyelhető meg. M= 7,8 cm (4. kép 1).

2. Behúzott peremű, ívelten kettőskónikus, töredékes, narancsszínű *tál*. Peremén felhúzott fül és bütyök. Vékony vízszintes vonalakkal ill. függőlegesen futó pontsorokkal díszített, fülén is vonalminta. Töredékes magasság= 4,9 cm (4. kép 2).

3. Behúzott peremű, ívelten kettőskónikus, mészbetétes vonalmintával ellátott világosbarna *táltöredék* (4. kép 6).

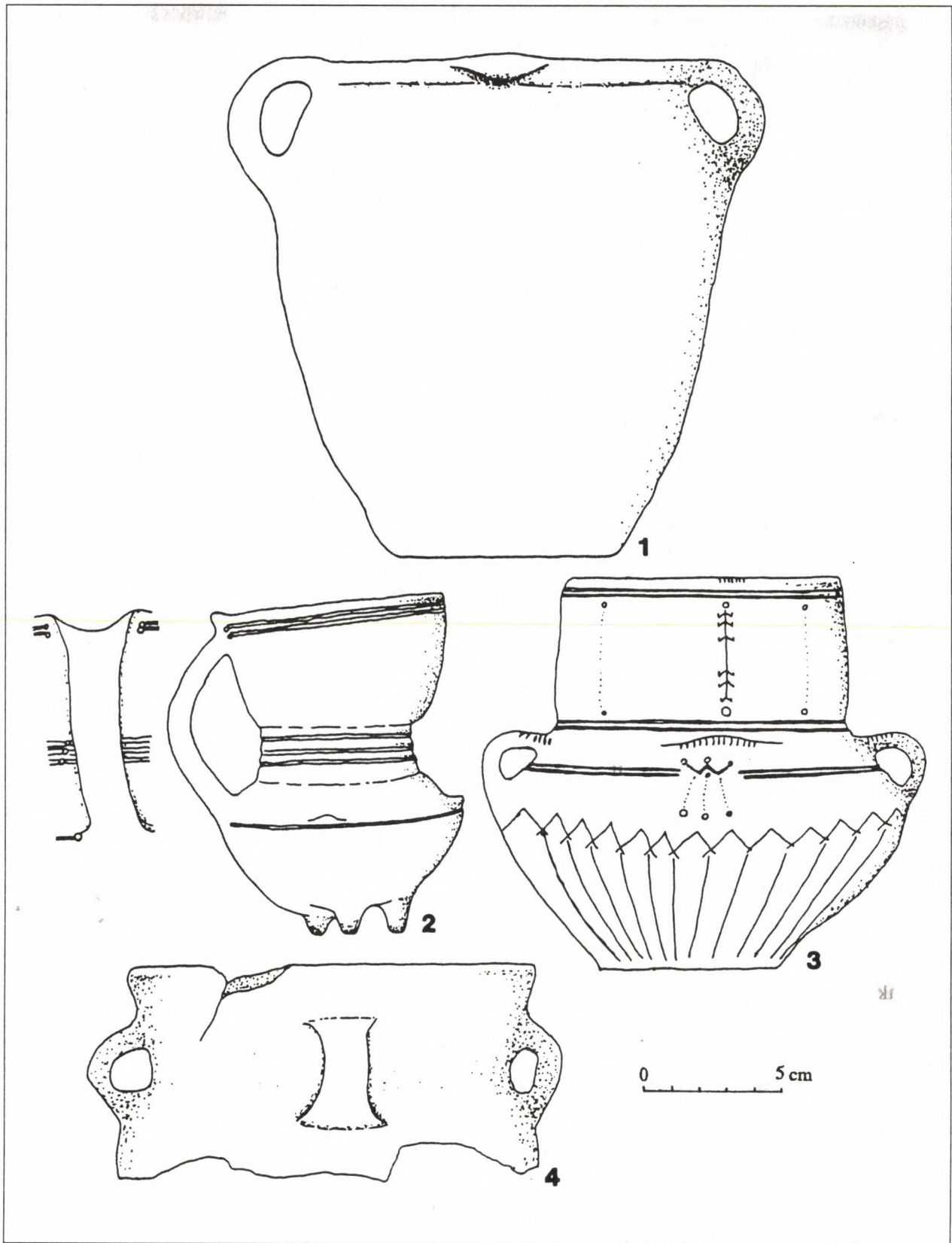
4. Enyhén kihajló peremű, ívelten kettőskónikus, narancsszínű *tál*. Rovátkolt peremből felhúzott fül és 3 bütyök emelkedik ki. Pereme alatt vízszintes, ebből kiindulva függőleges vonalak és pontsorok futnak. Füle rovátkolt, alja pontokból álló keresztmintával díszített. M= 4,5 cm (4. kép 3).

5. Enyhén kihajló peremű, ívelten kettőskónikus, narancsszínű, töredékes *tál*. Füle kissé kinyúlik a perem fölé, rovátkolással díszített; a fül a peremmel összekapcsolódó részén benyomkodott pontok díszlenek. Testén további mészbetétes vonalak és pontsorok helyezkednek el. M= 7 cm (4. kép 4).

6. Tölcséres nyakú, kettőskónikus testű, narancsszínű miniatűr *tál*. Füle kissé kiemelkedik a rovátkolt peremből. Pereme széles mészbetétággal, alatta függőleges pontsorokkal díszített. Alján is egy benyomott pont van. M= 3,7 cm (4. kép 5).

Az előzőekhez teljes mértékben hasonló, azokkal megegyező korszakba sorolható edények vannak a veszprémi Laczkó Dezső Múzeumban, egy másik régóta ismert, de szintén közöletlen temetőrészletben⁴, mely Veszprémben a Kossuth L. u. 7. sz. ház (Rauschnitz-ház) és kapubejárata alatt 1914-ben végzett kisebb ásatásból került elő. A szerzeményi napló bejegyzése és a Törzskönyv szerint 5 „sírvermet” tártak fel, mindegyikben több „urnafészek” volt. A leletanyag egyik érdekessége egy magyarádi típusú, három lábacsán álló, hasán bütyökdíszekkel, peremén és erősen befűződő vállán bemélyített vonalakkal díszített, fekete, füles korsó⁵ (5. kép 2). Ugyancsak ebbe a korszakba tartozik az Udvardy-háznál⁶ (5. kép 4) és a tisztai lakásoknál⁷ (5. kép 3) előkerült leletek egy része is. A mészbetétes edények népe késői időszakából az elsők között publikált (KOVÁCS 1994a, 119–128) sírleletet szintén Veszprémben tárták fel.

A mészbetétes edények népe északi csoportjának késői fázisához tartozó leleteket a Dunántúl más részeiről is ismerünk. Esztergomból Torma I. (TORMA 1976) közölt egy sírleletet, melyet nemcsak edényei, hanem tüje is a középső bronzkor végére datált, hasonlóan a Kovács T. (KOVÁCS 1994a) közölte veszprémi sírlelethez. A Somogyvár-Kupavárhegyen feltárt telepleletek alapján Honti Sz. részletesen vizsgálta e korszak edényművességének jellemzőit (HONTI 1994a, 6–11). A Veszprém város területéről származó, itt tárgyalt sírleletek kapcsolatai ezek alapján határozhatók meg. A tölcséres nyakú, kettőskónikus testű, kiöblösödő hasú urna (2. kép 1; 3. kép 4–5) legközelebbi párhuzamait nagy számban megtaláljuk Somogyvár-Kupavárhegy leletanyagában (HONTI 1994a, I.t. 10, 12; II.t. 11, 13, 14; III.t. 13–15 stb.), Veszprémben a Bajcsy-Zsilinszky úton (KOVÁCS 1994a, 3. ábra 1), kicsit távolabbi megfelelőit Szobon (BÁNDI-KOVÁCS 1969–70, IX. t. 11), Mosonszentmiklóson (UZSOKI 1963, 2.t. 2). A Dunántúl északi területein kívül igen jó párhuzamokat találunk a Szeremle kultúra kialakulásának korszakába⁸ tartozó leletek között is (BÁNDI-KOVÁCS 1969–70, IX.t. 1–2). A hengeresnyakú urnáknak (3. kép 1–2) eddig kevés jó párhuzama ismert (Veszprém – MRT 2, 8.t. 4; Balatonyörök – MRT 1, 9.t. 12). Az eddig közölt leletek alapján úgy tűnt, az Esztergom környéki ilyen típusú edények sokban eltérő változatot képviselnek (TORMA 1976, 31); most a Veszprém-Tisztai lakások lelőhely urnája bizonyítja a két terület edényei közötti szorosabb kapcsolatot⁹ (ld. az alsó részen látható hálómintát, a nyak kónikus formáját és egész díztérszerét). A behúzott peremű, ívelten kettőskónikus tálak (4. kép 1–2, 6) analógiái Somogyvár-Kupavárhegyen (HONTI 1994a, I.t. 3, 6, 13; III.t. 5–7

5. kép – Abb. 5 1: Veszprém-Kossuth Lajos u. 18; 2: Veszprém-Kossuth Lajos u. 7; 3: Veszprém-Tiszti lakások; 4: Veszprém-Udvardy-ház

stb.) éppúgy megvannak, mint Mosonszentmiklóson (UZSOKI 1963, IX.t. 13) vagy Veszprémben (MRT 2, 8.t. 15; KOVÁCS 1994a, 4. ábra 1), sőt Regölyben, Kelebián (BÁNDI-KOVÁCS 1969–70, VI.t. 2, III.t. 2) (utóbbiaknál a Szeremle kultúra kialakuló fázisában), illetve a késő-vatya kultúra lelőhelyein¹⁰. Az enyhén kihajló peremű, ívelten kettőskónikus tálak (4. kép 3–4) megfelelője Esztergomban lelhető fel, még peremének a füllel vagy bütyökkel találkozó, belső oldalán látható dísz és annak elhelyezése is megegyezik; ugyanez állapítható meg egy Alpáron talált táltörredék formájáról és díszítéséről (TORMA 1976, 12.t. 1, BÓNA-NOVÁKI 1982, IV.t. 1). A tölcséres peremű, kettőskónikus testű tálkával (4. kép 5) ritkábban találkozunk, talán Mosonszentmiklóson (UZSOKI 1963, 20.t. 12) és Kelebián (BÁNDI-KOVÁCS 1969–70, IV.t. 2, V.t. 2) találhatók rokonai. A kis csupor (3. kép 3) egyik jó párhuzama Mosonszentmiklóson van meg (UZSOKI 1963, 20.t. 4 – bár a bütyökfül hiányzik). A füles korsóknak (1.t. 1–6) pontos párhuzamait közölte Kovács T. Veszprémből (KOVÁCS 1994a, 4. ábra 3, 6) és Honti Sz. Somogyvár-Kupavárhegyről (HONTI 1994a, II.t. 3, III.t. 3, IV.t. 10, V.t. 1, VI.t. 2), de ismert Mosonszentmiklósról (UZSOKI 1963, 18.t. 5, 19.t. 4) is; a közvetlen veszprémi temetők egy részében szintén megtalálható. A Veszprém-Udvardy-ház négyfűlű fazekának (5. kép 4) jó párhuzama a Bajcsy-Zsilinszky u.-i sír hasonló edénye (KOVÁCS 1994a, 3. ábra 5), ezen kívül közelebbi megfelelőket nehéz találni¹¹. Még nagyobb problémát jelent a kétfűlű fazék (5. kép 1), melynek a Kovács T. által közölt veszprémi sír másik fazeka is csak távoli rokona (KOVÁCS 1994a, 3. ábra 2).

Az eddig tárgyalt edények mészbetétes díszítésének motívumaival is Honti Sz. foglalkozott; megállapításai a Veszprém környéki anyagra is érvényesek, csupán néhány megjegyzéssel egészíthetők ki. Többségüknél azonos elemek ismétlődnek: ezek közül legjellemzőbbek a tölcséresnyakú urna-peremtörredékeken látható, a perem alatti vékony, vízszintesen bekarcolt vonalakból induló háromszög és „láng”-minták; ezekből benyomott pontok húzódnak a peremig (2. kép 2–3). Előfordulnak pontsorok, melyek gyakran a hasi törést ill. az azon elhelyezett bütyökdíszot hivatottak hangsúlyozni (1. kép 4, 3. kép 1, 4. kép 5, 5. kép 3), vagy egy, a vízszintes vonalmintát megszakító pontból vagy ívelten bekarcolt mintaelemből ágaznak szét (3. kép 5, 4. kép 1–3). Szintén fontos jellegzetesség a peremen, kis szakaszokban, és a fülek az edényhez (a peremhez vagy a perem alá) csatlakozó részén elhelyezett rovátkolás, bevagdolás (1. kép 1–4, 3. kép 1, 4. kép 1, 3–5, 5. kép 3), de előfordulnak a hason levő bütykön vagy bütyökfülön is (3. kép 1, 3, 5. kép 3). A perem alatt vízszintesen bekarcolt vékony mészbetétes vonal alatt gyakran 1–2 benyomott pontdísz is található (1. kép 1–6, 3. kép 1, 4. kép 1–4, 6). Igen jellegzetes motívum a perem alatti, a talp feletti, vagy a hason elhelyezett vízszintes vonalból felfelé kiinduló, finom bevagdolások sora; néha hármas csoportokba

rendezve (1. kép 4, 2. kép 4, 3. kép 1–4, 4. kép 3). Szintén sűrűn megfigyelhető a hason végigfutó vonal ívelt, V-alakban való kihúzása, és abból függőlegesen lefelé futó vonalminta indítása (1. kép 1–3, 4. kép 2). Ilyen díszítés figyelhető meg a Somogyvár-kupavári anyagon, Kölesden, Balatonyörökön (HONTI 1994a, 7). A kialakuló Szeremle (proto-Szeremle) kultúra mintakincsének egy részét is hasonló elemek alkotják. A Torma I. által közölt esztergomi sír (TORMA 1976, 10.t. 3, 12.t. 1) néhány edényén is megtaláljuk ezt a díszítést. Ugyanilyen minták láthatók a Kovács T. közölte veszprémi edényeken (KOVÁCS 1994a, 3–4. ábra). A leggazdagabban díszített veszprémi korsó (1. kép 4) hasán levő díszítést láthatjuk viszont pl. egy Szőny-Nagymagtár temetőjéből származó tál peremén, ill. a proto-Szeremle időszak Sökösd-Tallér-Soós portáról származó leletein (BÓNA 1975, Taf. 207/1, BÁNDI-KOVÁCS 1969–70, X.t. 8–9).

A veszprémi Rauschnitz-háznál előkerült, a fenti füles korsókkal, tálakkal, proto-Szeremle urnákkal megegyező típusokkal együtt talált jellegzetes, a késő magyarai kultúra emléktárába sorolható három bütyöklábon álló korsó (5. kép 2) elemzése érdekes kérdéseket vet fel. Rokonait – bütyöklábak nélkül – megtaláljuk a dunamenti szlovákiai és észak-magyarországi mészbetétes temetőkben, egy sírban gyakran több példányt is¹². Igen közeli, már bütyöklábakkal is rendelkező párhuzamai azonban kevesebb helyen lelhetők fel: Mosonszentmiklós-Jánosházapuszta 29. sírjában (UZSOKI 1963, 13.t. 4), Esztergom-Vár u., Béke térről (MRT 5, 15.t. 11), Rábacsécsényből (MITHAY 1942, X.t. 5, 7); valószínűleg ilyen korsó darabja lehetett egy Süttő-hosszúvölgyi töredék (KOVÁCS 1988a, 5.t. 5), illetve egy Szécsény-kerekdombi korsó töredéke is (KOVÁCS 1989, 2. kép 15)¹³. Formailag (bütyöklábak, bütykök, ansa lunata) legpontosabb párhuzama, a mosonszentmiklósi korsó mellett került elő egy kettőskónikus fejű, füles tű, mely a középső bronzkor végére keltezhető. Korsónk továbbfejlődött változatát¹⁴ az Aldunánál, Temes-Kubin környékén találták Szeremle típusú edényekkel együtt (ArchÉrt 1898, 109–113 és KOVÁCS 1988b), továbbá Vrsec-At és Omoljica lelőhelyeken (TASIĆ 1996, Taf. II. 1–2); ld. még Kölesdről egy hasonló edény töredékét is (magán az edényen is szeremlei díszítéssel) (BÁNDI-KOVÁCS 1969–70, IX.t. 3). Elgondolkodtat az Esztergom-Vár u.-i korsó is, mellyel a magyarai kultúra Dolný Peteri fázisába tartozó hosszú tölcséres nyakú füles korsó volt együtt (MRT 5, 15.t. 9)¹⁵.

A mészbetétes kerámia kultúrája eddigi legkésőbbre datált sírja az esztergomi volt, Torma I. a vele együtt talált Dolný Peteri korú, tölcséres nyakú (az egyik bütyöklábas) korsók (TORMA 1967, 11.t. 4–5)¹⁶ és bronztű alapján keltezte. Ugyanilyen bütyöklábas, tölcséres nyakú korsó volt a rákospalotai edényeletben, ahol a Veszprém-Kossuth L. utcai magyarai korsó formájával, még inkább díszítésével erősen rokon korsót is találtak (SCHREIBER 1967, 51) – e leletet

Schreiber R. a koszideri időszakra keltezte¹⁷. Kovács Tibor is a koszideri periódusra tette a süttői telep életét (KOVÁCS 1988a, 3.k. 8), illetve az újabbban közölt veszprémi sír korát (KOVÁCS 1994a, 123–124) Wetzleinsdorfi típusú túje alapján. Honti Szilvia szintén egy késői mészbetétes időszakkal számol a koszideri korban a Dunántúlon (HONTI 1994a, 10–11).

Mindezek alapján az itt közölt veszprémi sírok a *koszideri korszakra* keltezhetők. Úgy tűnik, ismét gazdagabbak lettünk egy adattal, mely szerint a mészbetétes edények népe nem vándorolt el teljes egészében korábban birtokolt területeiről, hanem egyes csoportjai helyben maradtak és ott éltek a koszideri korszakban is, legalábbis annak első felében. Részt vettek ab-

ban az egyelőre tisztázatlan folyamatban, mely a középső bronzkor vége felé játszódott le a Kárpát-medencében, s amelynek részesei a Dunántúlon a mészbetétes kerámia késői önálló csoportjai¹⁸ és a Szeremle kultúra kialakításában résztvevő, már átalakulóban levő csoportjai, illetve a magyarádi kultúra és a halomsíros kultúra első ideérkező elemei (ILON 1992, 17–21; HORVÁTH 1994, 219). A Dunától keletre ugyanebben az időszakban a tellkultúrák egységesedő anyagi kultúrával jellemezhető koszideri fázisainak (bodrogszerdahelyi, alpári, türkevei stb.)¹⁹ népessége élt. A mészbetétes kerámia kultúrája késői életének, megszűnése folyamatának részletes megismeréséhez²⁰ azonban még sok új leletre ill. a régebbiek közlésére lesz szükség.

Jegyzetek

- 1 Főként az északi mészbetétes csoport kései jellemzőit tisztázta eddig a kutatás, a déldunántúli csoport életét lezáró időszakokkal kevesebbet foglalkoztak. (MAJNARIC-PANDŽIĆ 1984, 81, 84; HONTI 1994b, 176–177, 179).
- 2 MRT 2, 51/38. lh. A topográfia ezt nem említi, de a VBM leltárkönyvében az 53.19.1-23. alatt szereplő edények egy összetartozó sír leleteiként vannak beletárolva. Ugyanígy szerepelnek a Törzskönyvben is, mely alapján a leltárkönyv bejegyzése készült. A lelet a veszprémi Laczkó Dezső Múzeumban (volt VBM) van, feldolgozásának engedélyezéséért Dax Margitnak, Palágyi Sylviának és Regénye Juditnak tartozom köszönettel.
- 3 A lelet összes edényének hasonló színe és megegyező minőségű felülete másodlagos átégésre utal.
- 4 MRT 2, 51/35. lh.; VBM 53.16.1-54.; egy jellemző táltípust ld. MRT 2, 8.t. 15.
- 5 VBM 53.16.53.
- 6 MRT 2, 51/43.b. lh.; pl. VBM 55.1.1.
- 7 MRT 2, 51/43.c. lh.; VBM 63.368.5.
- 8 Bóna I. proto-Szeremle időszakra nevezi (BÓNA-NOVÁKI 1982, 69, 21. jegyzet).
- 9 Különbséget jelent, hogy a Veszprém környékiekre a két fül jellemző, míg az esztergomiak fül nélküliek.
- 10 Pl. Dunaújváros 145. sír tálja (BÓNA 1975, Taf. 242/19.)
- 11 Kovács T. már felhívta a figyelmet e díszítetlen edényeknél a párhuzamok hiányára. Távoli rokon formákat talált a magyarádi kultúránál ill. felteszi, hogy a halomsíros kultúra legkorábbi dunántúli leletei között lesznek a keresett edényformák.
- 12 Patince 1, 20, 25. sírokban (az 1. sírban mészbetétes dísszel; DUŠEK 1960, Taf. I/1–2, Taf. XXIV/3, Taf. XXVI/1), Iza 18. sírban (együtt a fentebb említett tölcésesnyakú urnák formai és díszítésbeli megfelelőjével; DUŠEK 1969, Taf. XXVI/17), Nitriansky-Hrádok-Zá-
- meceken (TOČIK 1964, Obr. 12/6, 15), Moson-szentmiklós-Jánosházpuszta 39. sírjában (UZSOKI 1963., 13.t. 3); a Szob-Luczenbacher kerti temető 3, 4, 10. sírjában (ILON 1986, II.t. 4–6, III.t. 4, 6, IX.t. 2); vagy Tokod-XV. sz. aknából (MRT 5, 15.t. 10). A dunaalmási temető sírösszefüggések nélkül fennmaradt leletei között is találhatók ilyen korszok (BÓNA 1975, Taf. 208/2–3). Ugyanebből a leletanyagból koszideri korú tör és tű is ismert (KOVÁCS 1977, 4. kép 4–5).
- 13 A Szécsény-kerekdombi leletanyagot e korszok alapján keltezi a középső bronzkor végére Kovács T. (KOVÁCS 1989, 19, illetve 15. és 99. jegyzet).
- 14 Mosorin-Feudvar rétegsorában bizonyítottan látszik a késői mészbetétes – proto-Szeremle és a Szeremle időszakra jellemző kerámiadíszítés egymásutánisága (HÄNSEL-MEDOVIĆ 1994, Abb. 7–9).
- 15 Ilyen Dolný Peteri-típusú tölcéses nyakú korszok került elő a Szőny-nagymagtári temetőben is, a már említett Veszprém-Kossuth Lajos u. 18-ból való gazdagon díszített korszok mintájához hasonló peremdíszítésű tállal együtt (BÓNA 1975, Taf. 207/5).
- 16 Torma I. RBB1-re tette a sír korát.
- 17 Szorosabban RBB1 végére, RBB1–BB2 váltására keltezte a leletet.
- 18 Északon az itt tárgyalt késői formai és díszítési jegyekkel jellemezhetőek, míg délen a déli tipológiai jegyek mellett megjelenő északi jellemzőkkel (HONTI 1994a, 7. és KOVÁCS 1994a, 123), illetve a Vattina kultúrára jellemző jegyekkel egészülnek ki (HONTI 1994b, 176–177).
- 19 Ld. Kronológiai tábla (BRONZEZEIT IN UNGARN 1992, 40–41).
- 20 E problémához tartozik pl. a Litzen kerámia kérdésköre is (VÉKONY 1988, 74; HONTI 1994a, 8–9; HONTI 1994b, 173–188; KOVÁCS 1994b, 159–172).

IRODALOM

- BÁNDI 1972 G. BÁNDI, *A mészbetétes edények népe északdunántúli csoportjának kialakulása és elterjedése*. VMMK 11 (1972) 41–57.
- BÁNDI—KOVÁCS 1969–70 G. BÁNDI—T. KOVÁCS, *Adatok Dél-Magyarország bronzkorának történetéhez (A Szeremle-csoport)*. JPMÉ 14–15 (1969–70) 97–111.
- BÓNA 1975 I. BÓNA, *Die mittlere Bronzezeit Ungarns und ihre südöstlichen Beziehungen*. ArchHung 49. Budapest 1975.
- BÓNA—NOVÁKI 1982 I. BÓNA—GY. NOVÁKI, *Alpár bronzkori és Árpád-kori vára*. Cumania 7 (1982) 117–164.
- BRONZEZEIT IN UNGARN 1992 BRONZEZEIT IN UNGARN. *Forschungen in Tell Siedlungen an Donau und Theiss*. Frankfurt am Main 1992.
- CSALOG 1942 J. CSALOG, *Bronzkori temető és újabbbőkori telepnyomok Bonyhád határában*. ArchÉrt 1942, 119–131.
- DUŠEK 1960 M. DUŠEK, *Patince – Das Gräberfelder der nordpannonischen Kultur*. In: *Gräberfelder aus der älteren Bronzezeit in der Slowakei*. Bratislava 1960, 139–296.
- DUŠEK 1969 M. DUŠEK, *Bronzezeitliche Gräberfelder in der Südwestslowakei*. Bratislava 1969.
- HÄNSEL—MEDOVIĆ 1994 B. HÄNSEL—P. MEDOVIĆ, *Bronzezeitliche Inkrustationskeramik aus Feudvar bei Mosorin an der Theissmündung*. Zalai Múzeum 5 (1994) 189–199.
- HONTI 1994a SZ. HONTI, *A mészbetétes kerámia kultúrája leletei Somogyvárról*. SMK 10 (1994) 5–20.
- HONTI 1994b SZ. HONTI, *Neue Angaben zur Geschichte der transdanubischen inkrustierten Keramik im Komitat Somogy*. Zalai Múzeum 5 (1994) 173–188.
- HORVÁTH 1994 L. HORVÁTH, *Adatok Délnyugat-Dunántúl későbronzkorának történetéhez*. Zalai Múzeum 5 (1994) 219–235.
- ILON 1986 G. ILON, *A magyarádi kultúra hatása a Dunakanyarban és az Észak-Dunántúlon*. ELTE Szakdolgozat, 1986. (kézirat).
- ILON 1992 G. ILON, *A nagydéli Középrépaspuszta évszázadai*. Pépa 1992.
- KOVÁCS 1977 T. KOVÁCS, *Funde der Metallkunst der Koszider-Periode aus Siedlungen und Gräberfeldern*. FolArch 28 (1977) 39–65.
- KOVÁCS 1988a T. KOVÁCS, *Die bronzezeitliche Siedlung von Süttő. – Eine kurze Übersicht*. SlovArch 36 (1988) 119–132.
- KOVÁCS 1988b T. KOVÁCS, *Die topographische und chronologische Stelle der Szeremle-Kultur in der Bronzezeit des südlichen Karpatenbeckens*. In: Gomolava BD. 1. Novi Sad 1988, 155–167.
- KOVÁCS 1989 T. KOVÁCS, *Adatok az Ipoly–Zagyva vidék középső bronzkorához*. ArchÉrt 116 (1989) 3–21.
- KOVÁCS 1994a T. KOVÁCS, *Újabb adatok a mészbetétes kerámia kultúrájának fémművességéhez*. VMMK 19–20 (1994) 119–128.
- KOVÁCS 1994b T. KOVÁCS, *Kronologische Fragen des Überganges von der Mittel- und Spätbronzezeit in Transdanubien*. Zalai Múzeum 5 (1994) 159–172.
- MAJNARIĆ—PANDŽIĆ 1984 N. MAJNARIĆ—PANDŽIĆ, *Srednje broncano doba u Istочноj Slavoniji. Die mittlere Bronzezeit in Ostslawonien*. Arheoloska Slavoniji i Baranji, Izdanja HAD 9, Zagreb 1984.
- MITHAY 1942 S. MITHAY, *Bronzkori kultúrák Győr környékén*. In: Gallus S.—Mithay S., *Győr története a vaskorszakig*. Győr 1942, 3–36.
- MOZSOLICS 1937 A. MOZSOLICS, *A dunántúli bronzkor kialakulása*. VSZ 1937, 234–241.
- MOZSOLICS 1940 A. MOZSOLICS, *Bronzkori sír Szőnyben*. ArchÉrt 1940, 133–137.
- PATAY 1938 P. PATAY, *Korai bronzkori kultúrák Magyarországon*. DissPann II/13. Budapest 1938.
- SCHREIBER 1967 R. SCHREIBER, *A rákospalotai edénylelet*. ArchÉrt (1967) 48–52.
- TASIĆ 1996 N. TASIĆ, *Das Problem der Funde von Szeremle im Banat und ihre Chronologie*. In: *The Yugoslav Danube Basin and the neighbouring regions in the 2nd millennium BC*. Symp. Vrsac 1995. Belgrad 1996, 147–163.
- TOMPA 1936 F. TOMPA, *25 Jahre Urgeschichtsforschung in Ungarn 1912–1936*. BRGK 24/25 (1936)
- TOČIK 1964 A. TOČIK, *Opevnená osada z doby bronzovej vo Veselom*. Bratislava 1964.

- TORMA 1976 I. TORMA, *Ein Grab der transdanubischen inkrustierten Keramik aus Esztergom*. MittArchInst 6 (1976) 36–37.
- Uzsoki 1963 A. Uzsoki, *Bronzkori temető Mosonszentmiklós–Jánosházapusztán*. Arrabona 5 (1963) 5–85.
- Vékony 1988 G. Vékony, *Őskori népek Komárom megyében a jégkorszak után*. In: Komárom megye története I. Komárom 1988.
- Wosinsky 1904 M. Wosinsky, *Az őskor mézbetétes díszítésű edényművészete*. Budapest 1904.

DIE GRABFUNDE AUS DER SPÄTPHASE DER KULTUR DER INKRUSTIERTEN KERAMIK VON VESZPRÉM

Auszug

Im Bereich der heutigen Stadt Veszprém fand man in unserem Jahrhundert an mehreren Stellen Funde, die zur Kultur der inkrustierten Keramik gehören. Diese Gräber bzw. Siedlungsfunde repräsentieren mehrere Perioden dieser Kultur.

Die hier behandelten Grabfunde (*Veszprém-Kossuth Lajos u. 18.*, *-Kossuth Lajos u. 7.*, *-Beamtenwohnungen*, *-Udvardy-Haus*) lassen sich datieren aufgrund der nordtransdanubischen Funde inkrustierter Keramik identischer typologischer Merkmale (Balatongyörök, Veszprém, Esztergom, Mosonszentmiklós, Somogyvár und in der Slowakei) sowie aufgrund der für die Entstehungsphase der Szeremle-Kultur in Südtransdanubien typischen Funde.

Dies alles weist darauf hin, daß die Kultur der inkrustierten Keramik nicht vor der Koszider-Periode zuende ging, ihre Bevölkerung nicht vollzählig aus den in der mittleren Bronzezeit bewohnten Gebieten auswanderte – wie die Forschung früher angenommen hatte –, sondern einzelne Gruppen zurückblieben und dort auch in der *Koszider-Periode* lebten, in der Großen Ungarischen Tiefebene zeitgleich mit der Koszider-Zeit der Tellkulturen, in der Slowakei mit der späten Magyarád- und frühesten Hügelgräber-(Dolný Peter-)-Phase bzw. mit dem Beginn der Entstehung der Szeremle-Kultur.

V. Kiss
Eötvös Lóránd Tudományegyetem
 Régészettudományi Intézete
 Budapest Múzeum krt. 4/B.

